

אהל עקיבא

דרושים וחידושים, משא ומתן, עיון וחקירה

במשנתו של רבנו הגדול

רבי עקיבא איגר זצוק"ל

ובהליכותיו בקודש

גליון מיוחד לכבוד ראש השנה ושבט תשובה

בכדי להבטיח שלא תפסיד שום גליון - תשלח אי-מייל ל: rebbe.akiva.aiger@gmail.com [וזה גם הכתובת לשלוח כל הערה או הארה או שאלה] או תחייג ל - 0733474440 ותשאיר את כתובת האי-מייל שלך בתא הקולי.

דרוש וחידוש דרבי עקיבא
משא ומתן בדברי רבנו ז"ל בעומק
הסוגיות

[א]

בענין קהל שלא היה להם שופר בב' ימים של ראש השנה
שחלו בימי ה' וו', והגיע להם שופר ביום ו' בסוף היום אחרי
שכבר קבלו הקהל את השבת - האם מותר להם לתקוע

ספק נפלא זו - הגם שהוא ספור עגום - שהקהל לא יצאו מצות תקיעת שופר משום שלא היה להם שופר לתקוע בו אלא עד הערב ביום שני שהיה ביום ו', וכבר קבלו עליהם קדושת השבת - נדונו בין גדולי רבותינו - [ולולי דמסתפינא הייתי אומר שהקב"ה זימן מאורע זה גם בעבור להרבות תורה ופלפולה בין החכמים - כמו שנראה שאכן איתרחש בהמשך - וכבר התבאר אצלנו במקו"א מאורעות כיו"ב] וז"ל הט"ז בסי' ת"ר [סק"ב] -

שאלה - קהל א' היה להם בער"ה שופר, ובאו שודדים וגזלו אותם ונטלו גם השופר, ושלחו הקהל לקהל אחר לשלוח להם, ונתעכב השליח מחמת אונס ולא בא עד סוף יום ב', והיה ר"ה ביום ה', ובשעה שבא השופר כבר התפללו של שבת, אבל עדיין היה יום גדול - מהו לתקוע בעת ההיא ולא נחוש לשבות דאין תוקעין בשבת:

אהל על תורת רבי עקיבא איגר זצ"ל עקיבא

ומאריך בזה רבנו הט"ז ז"ל מאד, וסוף מסיק שיתקעו בלי ברכה. והטעם שיתקעו בלי לברך משום שלמעשה אין שום איסור לתקוע בשופר בשבת, שחכמה היא ולא מלאכה, אלא רק בתקיעה של מצוה גזרו לא לתקוע שמא יעבירנה ברה"ר וכו' ולכן אם תוקעים בלי ברכה אין כאן שום סתירה לתקנת חכמים - שהרי אין איסור לתקוע בשבת - ק"ו בניד"ד שהיה עוד היום גדול אלא שקבלו הקהל את קדושת השבת, אבל אם מברך מחזי כעובר על תק"ח הנ"ל ולכן יתקעו בלי ברכה.

[ומצאתי תשובה נפלאה בענין זה בספר מכתם לדוד לג"ע רבי דוד פארדו ז"ל זי"ע סי' י"ח, ויש שם הרבה דברים נפלאים בעומק החכמה, אבל אין כאן המקום לבאר ולהאריך - ואי"ה עוד נשנה פרק זה והדברים המסתעפים מכל דבריו שם.]

ובתוך דבריו כתב הט"ז שלא יתכן שקבלת השבת במעלי יומא דשבתא תהיה חמורה משבועה דאורייתא - שאינה חלה לבטל המצות, ולכן גם כאן היה ראוי לומר שאין בקבלת הקהל את קדושת השבת היכולת להפקיע מהם חובת המצוה של תקיעת שופר - שהם חייבים בה היום ועד עתה לא יכלו לקיימה משום אונס הגניבה שגנבו להם השופר.

וע"ז ישיג רבנו זצ"ל בגליון שו"ע כאן [בסי' ת"ר] -

ט"ז סק"ב. וקיי"ל אין שבועה חלה לעבור על המצות. זה אינו - דהא קיי"ל לעיל סי' תפ"ה דשבועה חייל לבטל מצוה בכולל, וה"נ קבלת שבת הוי כולל לכל המלאכות. גם הא ביום ב' דר"ה התקיעה רק דרבנן, וחייל עליו שבועה כדאיתא ביו"ד סי' רל"ט ס"ו:

ויש כאן שתי השגות חזקות מאד - הראשון שמבואר בהדיא לעיל [סי' תפ"ה] שהנשבע לא לאכול מצה סתם חלה שבועתו אף לגבי אכילת מצה בליל פסחים משום שכיון שנשבע סתם הרי הוא כולל עוד דברים שהם רשות - שעליהם חלה השבועה - עם אכילת מצה דמצוה, ובכה"ג גם השבועה [שבדרך כלל אינה חלה לבטל את המצוות ששבועה איסור גברא, ובוה כבר מושבע ועומד מהר סיני לקיים המצוות] חלה ואסור לאכול מצת מצוה - וא"כ ה"ה כאן הרי נהי שקבלת שבת אינו חמור כשבועה אבל כיון שהיא חלה על כל הדברים שאסור לעשותם בשבת הרי זה כולל, ומיגו שחלה הקבלה על שאר דברים חלה נמי על התקיעה של מצוה ואסור להם לתקוע.

וכדמות שאלת רבנו זצ"ל הק' נמי הגאון בעל הברוך טעם זצ"ל.

[ולא ראיתי תשובה המניחה את הדעת על תמיהת רבנו זצ"ל - והיה לכאורה נראה - מכורח הקושיא - שפתרון הדבר הוא - שיש הבדל בין שבועה - שאע"פ שבדר"כ אינה חלה מכ"מ חלה בכולל, לבין קבלת שבת שאין בכחה לבטל מצות תקיעת שופר גם כשאכן חלה על דברים אחרים נמי, וקאמר הט"ז שבאמת אינה חלה לבטל - דלא עדיפה משבועה שאינה חלה לבטל המצוות - וודאי אכתי צ"ת רב]

ועוד השגה נוספת שהלא האיסור לתקוע בשבת אינו אלא מדרבנן גזרה שמא יעבירנה וכו', ועל איסור דרבנן חלה שבועה [ולכן איתא בשו"ע יו"ד סימן רל"ט שהנשבע לא לקיים מצוה מד"ס כמו קריאת מגילה או הדלקת נר"ח אסור לקיימן - שחלה שבועתו].

[ב]

בענין השומע קול תקיעת שופר מתוקע שאינו מחויב בדבר

בגליון הקודם כתבנו להק' על דברי רבנו זצ"ל בענין תקיעת שופר - שנראה מדבריו שהתוקע לאחרים אינו נחשב שעושה שום מצוה - ולכן אין מקום לדון בו משום בל תוסיף היכא שכבר יצא ידי חובת המצוה, ולומר שמכל מקום הוא כאילו חייב במצוה פעם נוספת משום ערבות שאיכא לכל ישראל על חברו, ובל"ז אינו נחשבת לתקיעה של מצוה ואינו יכול להוציא אחרים, וקיומו מצוה הזאת ה"ע"רבותי" יש ויש מקום לדון משום בל תוסיף, כ"ז נראה שרבנו ז"ל אינו סובר כן. אלא ס"ל שהתוקע לחברו לא עביד כלום אלא רק השומע ששמע ממנו קול שופר יוצא יד"ח בשמיעה זו.

והנה איקלע לידן [ראה עליו בהמשך] ספר שמספר בו שראה את גליון הספר טורי אבן שאומרים שלמד בו רבנו זצ"ל, וכתוב שם שראה שרבנו ז"ל העיר למה אין אדם יוצא בשמיעת תקיעה מפי חש"ו - דנהי נמי שחש"ו אינם בני חיובא, אבל הרי השומע שמע קול תקיעת שופר, ולמה לא יצא ידי"ח אם שמע מהם. וכה כתוב שם:

אמאי בתקיעת שופר השומע מן חש"ו או אשה לא יצא משום דהפטור אינו מוציא את החייב, הלא המצוה בר"ה היא לשמוע, וכמבואר ברמב"ם (פ"א מה' שופר ה"ג) ובסוגיא של התוקע לתוך הדות [ר"ה דף כ"ז], ומאי איכפת לן מה דהתוקע אינו חייב.

ולכאורה אם דברים אלה נכונים הרי מבואר בהדיא שכ"ה באמת דעת רבנו זצ"ל שבכלל לא בעי שמיעה מבר חיובא - ולכן שואל למה השומע מחש"ו אינו יוצא - ולפ"ז קושיתו על התוס' שם בר"ה בענינא דבל תוסיף מובנת מאד שכל קיום המצוה הוי רק אצל השומע ואין התוקע לחברו עביד כלום - ולכן שואל לגבי חש"ו למה שהשומע מהם אינו יוצא יד"ח.

והנה אע"פ שהדברים הנ"ל מבוארים היטב לשיטתו של רבנו ז"ל, מכל מקום כמה קשה להאמין שהגהה זו יצאה [בצורה שהיא כתובה] מקולמוסו של רבנו זצ"ל - והרי ודאי שמצות שמיעת קול שופר, אע"פ שיוצאין בשמיעה - הרי ודאי צריך לשמוע תקיעה של מצוה, והשומע ממי שאינו בר חיובא אינו שומע תקיעת שופר של מצוה אלא קול שופר בעלמא, ואיך יצא בו. [ואם כי אינו דומה להשומע קול שופר ממכונת הקלטה - ששם אינו תקיעה כלל - אבל בחש"ו שפיר הוי מעשה של תקיעת שופר - אבל מ"מ כיון שאינו תקיעה של מצוה אלא כמו שתקע קוף, איך יצא השומע בשמיעת קול זה - הא קמן דבעינן כוונת התוקע להוציא את השומעים ידי חובתן [וחש"ו לאו בני כוונה נינהו] ובעינן שהתקיעה בשופר תתייחס גם להשומע - שהייבין לשמוע קול שבא מתקיעת שופר כשר, וכל ענין זה מבואר היטב בחזו"א ז"ל [או"ח סי' כ"ט סק"ד] וז"ל שם:

תקיעת שופר אינו יוצא בשמיעה אלא בקול שופר של מצוה, והלכך אינו יוצא מחש"ו ק ולא ממתעסק. וכן כשלא כיון חבירו להוציאו, דלדידי לא הוי קול שופר של מצוה, רק בזה חלוק דין שופר, משאר מצות שבדיבור, שאף כשתוקע בעצמו אינו יוצא כי אם בשמיעתו שאין בשופר מצוה בתקיעה אלא בשמיעה, ואין התקיעה אלא תנאי, אלא שצריך שיהי' בתוקע ובשומע, כל הדברים הנצרכין בשמיעת קריאה מפי חברו במצות הדיבור וכו'.

ולכן לענ"ד יש להטיל פקפוק גדול בהימנות הערה זו - ומכיון שהוא כתוב בספר של אחד מפקפק [אגרות הרי"ד מבוסטון] שאם כי אינו חשוד לשקר במצח נחושה ח"ו [כך היה לכאורה נראה] מכל מקום ודאי חשוד לבלבל ולא היה דייק בשמועותיו כידוע לרבים - לכן אין להתייחס כובד יתר לשמועה זו [עד שיתברר לגמרי]:

[ג]

בענין חיבור ב' וג' שופרות

בגמ' ר"ה ד' כ"ו א' איתא שאע"פ שהטעם שהת"ק שם במתני' ס"ל שקרן הפרה פסול לתקיעת שופר - חוץ מהטעם השנויה בהדיא במתני' משום שנקרא קרן - הוא משום שכל שנה גודל ומתוסף גלדי גלדי והוי כמו שיש כאן כמה שופרות ובעינן רק שופר אחד דשופר אחד אמר רחמנא - שהרי נאמר בתקיעת היובל ביוה"כ שממנה ילפינן להתקיעות בראש השנה "תעבירו שופר בכל ארצכם" ושמעינן ממילת שופר שרק אם תוקע בשופר אחד יוצא בקול היוצא ממנו, אבל לא התוקע בב' וג' שופרות.

ושם בגליון הש"ס מציין רבנו ז"ל לתוס' בסוטה ד' י"ח א' ד"ה כתבה על ב' דפיין [מגילת סוטה] פסולה, ושם כתבו התוס' בשם ר"י ואע"ג דמחברי [הגליד הנוסף בכל שנה כולם מחוברים זל"ז והם כמו דבר אחד, וכוונתם להק' שם על מה שהכשיר מגילת סוטה שחבר כמה דפיין ביחד, אלמא מועיל חיבור להחשב כדבר אחד ולמה שופר הפרה פסול והרי אין כאן אלא שופר אחד על ידי חיבור] ותירצו שכיון שכל שמתחילה לא היו הני גלידי אלא נוסף אח"כ על עיקר השופר וניכר התוספת - אע"פ שמחובר להשופר שהיה עד כה מכל מקום פסול שנחשב כמה שופרות כיון שניכר ורואים שיש תוספת, ותוס' מוסיפים שהוי כמו גט שכתב על כמה ניירות שפסול אע"פ שחברם יחד בתפירה משום ספר אחד אמר רחמנא [דכתיב גבי גט 'וכתב לה ספר וכו' ונתן בידה'].

והנה היה מקום לומר שמסגנון דברי התוס' [שכתבו שהפסול בקרן הפרה משום שלא היה מתחילת ברייתו מחובר כשופר אחד] שגם בגט אילו הוה תופר את השני דפים מקמיה שכתב עליהם את הגט - הרי הגט כשר - שבזמן הכתיבה היו כבר אחד ומתקיים כאן וכתב לה ספר וכו' בספר אחד. משא"כ קרן הפרה הרי מתחילת ברייתו היה רק עיקר הקרן, וזה קובע את השם שופר ומה שמתוסף אח"כ הוי דבר נפרד מהעיקר ואינו נחשב כשופר אחד.

ובאמת כתב כן רבנו בעל הקרן אורה אחרי שהביא כל דברי התוס' -

ולא תיקשי דממה שכתב אם כתב על ב' חתיכות בגט ואח"כ תפרו פסול - משמע דאם תפרו קודם כתיבה מיקרי ספר אחד וגבי שופר לא מהני הדבק קודם עשיית המצוה. דשופר שאני כיון דלא נתחבר מתחלת ברייתו שם ב' שופרות עליו ולא מיקרי שופר אחד אלא בתחלת ברייתו אבל בספר דסוטה וגט דלא שייך ביה תחלת ברייתו כאחת כל שנתחבר קודם כתיבה מיקרי ספר אחד כן נראה לי לפרש דברי התוס' ז"ל.

אהל על תורת רבי עקיבא איגר זצ"ל עקיבא

והיה נראה שכוונתו שכיון שהשופר המקורי וגם הנוסף שם שופר עליהם קודם שנתחברו - בזה לא מהני, אבל בגט חתיכת נייר אינו קרוי ספר, אלא רק מפני שכתב עליו גט הרי התורה החשיבו כספר, ולכן אם נתחברו קודם הכתיבה, ונחשבו כאחד קודם שנכתב עליו הגט, שפיר אין כאן חסרון של יותר מספר אחד. והיא סברא נפלאה [אם כי לא הבנתי אמאי הגלד לבד הנוסף שם שופר עליו שלכאורה אינו כלל דבר בפני עצמו שאפשר לקרותו לבדו שופר].

אבל חזינן לדעתו של רבנו זצ"ל שלא ס"ל חילוק זה - וכותב בהדיא בשו"ת מה"ק [סי' י"א] בתוך דבריו -

והדבר פשוט דמ"ש ותפרן היינו אף אם תפרן כבר מקודם הכתיבה כמו ההיא דגלדי גלדי [ר"ל שנעשה החיבור לפני עשיית המצוה - דהיינו תקיעת השופר]

והנה הנושא הנ"ל ארוך ורחב בספרי רבותינו שדנו בענין חיבור של תפירה ודבק בגט ובתפילין ובעוד דברים ולא באנו כאן אלא להעיר דבר קטן מאד שיש כאן מחלוקת בסברא בין רבותינו שני מאורות הגדולים בעל הקרן אורה ז"ל ורבנו ז"ל.

וילך רבי עקיבא עובדות ולימודים מהליכותיו בקודש

פחד ואימה מיום הדין של ראש השנה

חרדת הדין - דעביד מלכו של עולם בכל באי עולם העוברים לפניו כבני מרון - היה אצל רבינו ז"ל גדול מאד. עד כדי שגרם לו בלבול בסדר חייו הרגיל שכה כותב [במכתב הנד' בס' ספר כו"ח חלק ב'] -

מכתבו היקר הגיעני בערב ר"ה העבר, ומחמת טרדות וחרדת קדושת היום לא שמתי ליבי ליתן מכתבו במקום המיוחד להיות למזכרת להשיבהו ואודא מני מילתא עד היום הזה מצאתי באמתחתי מכתב מכ"ת נ"י ולא אאחר עוד להשיבו מפני הכבוד כו'

הרי שהיה לרבנו מקום מיוחד להשאיר המכתבים שהגיעו לשולחנו בכדי שיזכור להשיב עליהם כדין אבל קרה לו שבקבלו מכתב בערב ראש השנה נשכח ממנו לעשות כן.

וכמה מאלף הלשון שכתב רבנו בסוף תשובה אחת [בס' שו"ת מכת"י סי' ל"ז בענין תקיעת שופר] דנכתב בי"ח אלול -

אבקש - [הוא מבקש ממקבל התשובה [רבי מאיר וויל ז"ל ראב"ד דברלין] - להזכירני בתפלתו בימי האימים הבאים לקראתנו שיחזקני ד' ויאמצני לעבודתו ושלא יצא מכשול ותקלה מתח"י ח"ו.

הרי כבר באמצע חודש אלול נפל עליו אימה ופחד גדול של יום הדין.

וגם במכתב [נדפס בס' ליקוטי חידושי רבי עקיבא איגר] שמתוארך לקצת קודם - ביום י"ב אלול - כותב רבנו בסגנון דומה -

ידידי - אבקש מאד להזכירני בתפלת האימים הבע"ל וצריך אני לתפלת צדיקים כי נחלשתי מאד מאד, ה' יעזרני ויחזקני לעבודתו.

זצ"ל מציין להם.

מסכת ראש השנה שלמד בו רבנו זצ"ל ורשם בה הגהותיו ולראות ההגהות ועוד דברים יש להוריד קובץ זה: